

Могилевская В. М.

**ДЕТОЦЕНТРИЗМ ВНЕШКОЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР
УКРЕПЛЕНИЯ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ ЛИЧНОСТИ**

Анализируя исторический путь развития внешкольного образования и его настоящее, автор проводит мысль, что детоцентризм является парадигмальной основой внешкольной педагогики априори, а идея человекоцентризма является стержнем и основой современного образования и педагогики в Украине. Именно детоцентричность внешкольной педагогики выступает важным фактором воспитания духовно полноценной, творческой личности. Поэтому в условиях нынешних общественных и социальных изменений именно внешкольные учебные заведения являются эффективными проводниками общечеловеческих ценностей, что должно учитывать государство при решении задач укрепления духовно-нравственных ценностей личности ребенка.

Ключевые слова: человекоцентризм, детоцентризм, внешкольное образование, внешкольная педагогика, духовно-нравственные ценности.

Mogilevskaia V. M.

**CHILD-CENTERED APPROACH IN OUT-OF-SCHOOL PEDAGOGY AS AN IMPORTANT FACTOR
OF STRENGTHENING THE SPIRITUAL AND MORAL VALUES OF THE PERSON**

The article deals with the analyses of the historical development of non-formal education, its contemporary trends and uniqueness. It is revealed the importance of child-centered approach. The researcher proves that the out-of-school pedagogical education leads to substantial socialization of children.

The author emphasizes that the idea of person-centered approach is the core and background of modern Ukrainian education and pedagogy. The child-centered approach is a personal-oriented model of child's education. The main objective of such approach is to strengthen child's values, interests and natural inclinations, as the basis of vital competences formation. Thus, it is proves that the child-centered approach should be represented as the main aspect of out-of-school pedagogy, education and an important factor of spiritual, creative person formation.

The child-centered approach is the basis of out-of-school pedagogy, containing valuable educational methods, for perfecting personal self-realization.

Therefore, out-of-school educational institutions, in times of radical social changes, have sufficient capacity to strengthen spiritual and moral values of individuals, to develop new educational technologies and resolve new challenges of civilization survival.

Thus, out-of-school pedagogy, based on child-centered approach, is the environment for rising and forming the future of the country's citizens.

Consequently, the author underline that the government should reinforce the spiritual and moral values of the child with the help of out-of-school educational institutions.

Keywords: person-centered approach, child-centered approach, out-of-school education, out-of-school pedagogy, spiritual and moral values.

Рецензент: Моїсєєв С.О.

УДК 371.4:844

Оранюк Б. Ю.*

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ
У МЕРЕЖЕВОМУ СПІЛКУВАННІ**

У статті розглядаються педагогічні умови формування інформаційної культури учнів до безпечної діяльності в мережевому спілкуванні. Установлено умови розвитку інформаційної безпеки учнів в мережевому спілкуванні, які визначають комплекс педагогічних умов формування досліджуваного феномену. Показано, що реалізація педагогічних умов має

© Оранюк Б. Ю.

відбуватися в системі поетапного формування розумових дій, спрямована на підвищення ефективності формування навичок виявлення інформаційної загрози в мережевому спілкуванні. Наведено перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: мережеве спілкування, педагогічні умови, знання, уміння, формування, інформаційна культура.

Розвиток інформаційних технологій призвів до створення універсального комунікаційно-інформаційного середовища – мережевого спілкування (Інтернет, мобільний зв'язок, текстові повідомлення і т. ін.), яке крім позитивних якостей надає можливість агресивно налаштованим особам широко розповсюджувати негативну агресивну інформацію в мережі спілкування, анонімно маніпулювати негативною системою цінностей, впливати анонімно на учасників мережевого спілкування. У зв'язку з цим перед педагогами виникла необхідність дослідження актуальної проблеми формування інформаційної культури учнів для безпечної діяльності в універсальному комунікаційно-інформаційному середовищі [1].

Аналіз фундаментальних робіт (А. Василенко, А. Ракітова, К. Коліна, І. Соколової, А. Урсула, Е. Полат та ін.), присвячених дослідженню розвитку інформаційних процесів у суспільстві, показав, що на практиці комп'ютеризація за темпами розвитку в суспільстві явно випереджає інтелектуалізацію та медіатизацію, розвиваючись за їх рахунок, та створює в суспільстві певну напруженість.

Це призвело до того, що масова інформатизація освіти почалася без попереднього аналізу її впливу на психологічний розвиток особистості, перевагу отримав напрямок навчання дітей програмування, а не навчання знань і умінь поведінки з інформацією в інформаційному середовищі [2].

У працях Т. Давидової, Л. Смірної, В. Сянькова та ін. розглядаються педагогічні умови формування основ безпечної життєдіяльності учнів загальноосвітніх шкіл, однією з яких є формування в учнів знань і умінь безпечної життєдіяльності. Однак при цьому серед умінь і навичок безпечної життєдіяльності автори не виділяють умінь передбачати й виявляти інформаційну загрозу. Аналіз навчальної програми з інформатики показав, що її головною метою є навчання учня інформаційній діяльності, розвитку інформаційних навичок. Програма передбачає навчити учнів отримувати, передавати, перетворювати, зберігати й використовувати інформацію. Програма не передбачає навчити вміння оцінювати інформацію. Тобто в навчально-методичній програмі не приділяється увага інформаційній безпеці, мова йде про здоровий спосіб життя, основи безпечної поведінки в надзвичайних і небезпечних ситуаціях соціального характеру, сучасний комплекс проблем безпеки. У результаті освоєння навчального предмета «Основи БЖД» випускники школи мають оволодіти знаннями й умінями, які їм будуть необхідні в повсякденному житті, дозволить їм адекватно сприймати навколишнє середовище, передбачати небезпечні ситуації та правильно на них реагувати.

Поряд із тим аналіз сучасного інформаційного середовища (мережевого спілкування) показав, що в педагогічній теорії та практиці недостатньо уваги приділяється формуванню ставлення людини до інформаційної загрози. У більшості випадків взагалі не розглядається інформаційна безпека, яку несе в собі інформація.

На наше переконання, саме в школі, на початковому етапі діяльності дитини в мережевому спілкуванні, в учня необхідно формувати поняття інформаційної культури, сформувати вміння виявляти різні види інформаційних загроз, що може забезпечити спеціально організована система навчання.

Мета статті – виявити педагогічні умови формування інформаційної культури учнів у мережевому спілкуванні.

У цій роботі діяльність представлено як специфічну форму людської активності та взаємодії з навколишнім середовищем, вона розглядається як головний феномен, що визначає теоретико-методологічні засади формування інформаційної культури

учнів у мережевому спілкуванні й аналізується в методологічному сенсі з позицій філософії, психології та педагогіки.

Аналіз праць, присвячених філософії розвитку науки (Т. Кун, І. Лакатос, К. Поппер, В. Тумілін та ін.), показав, що крім методології чистого спостереження необхідний аналіз конкретної діяльності досліджуваного суб'єкта. Такий підхід породжує ідею, згідно з якою для встановлення педагогічних умов формування інформаційної культури учнів до безпечної діяльності в мережевому спілкуванні має бути досліджена передумова готовності учня до проведення діяльності в мережевому спілкуванні, що може забезпечити тільки спеціально організована педагогічна система з комплексом специфічних педагогічних умов.

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури та педагогічної практики впливу мережевого спілкування на учнів 5-8 класів засвідчив, що наявність інформаційної культури дозволить учневі повноцінно розвиватися, своєчасно адаптуватися до соціальних умов й організувати своє мережеве спілкування як захищене від потенційної агресії, що наявна в мережі.

Проведені дослідження дозволили за робоче визначення поняття «інформаційна культура учня» взяти педагогічно керований процес розвитку в учня знань про інформаційну загрозу в мережевому спілкуванні, уміння її виявляти і протистояти їй, направлений на мінімізацію наслідків психічного й морального впливу. Таке трактування «інформаційної культури учнів» дозволило нам вибрати самі ті педагогічні умови, які будуть сприяти формуванню інформаційної культури учнів у мережевому спілкуванні.

Аналіз літератури засвідчив, що як умови розвитку інформаційної безпеки учнів у мережевому спілкуванні можна виділити:

- змістову, яка має бути реалізована як спеціальна програма, до змісту якої включені теми і проблеми, які розкривають зміст інформаційної безпеки в мережевому спілкуванні;
- процесуально-технологічну умову розвитку інформаційної безпеки учнів у мережевому спілкуванні, в яку включені питання організації проведення занять, зміст і психолого-педагогічні компоненти таких занять (направленість на формування умінь виявляти інформаційну загрозу й уміння адекватно реагувати на агресивні дії; організацію занять в ігровій формі, які моделюють діяльність у мережевому спілкуванні);
- психолого-педагогічні умови, які передбачають організацію взаємодії педагогів і учнів на основі принципів педагогіки гуманізму, готовності вчителя прийняти позицію учня, виявлення поваги до самостійності особистості учня;
- організаційно-педагогічні умови, які полягають у цілеспрямованій теоретичній підготовці педагогів з проблеми інформаційної безпеки в мережевому спілкуванні через організацію семінарів, їхньої самоосвіти з використанням сучасних інтерактивних педагогічних технологій;
- додатковою умовою розвитку інформаційної безпеки учнів є системна цілеспрямована робота з батьками.

У цій статті розглянемо саме педагогічні умови формування інформаційної культури, оскільки вони є головними і визначають решту умов формування означеного феномену.

Поняття «загроза» в учня 5-8 класів уже сформоване, оскільки зустрічається на уроках із забезпечення безпечної життєдіяльності в 1-4 класах. Але саме поняття більшою мірою стосується фізичної загрози й загрози зовнішнього середовища (пожежа, землетрус, погодні умови, небезпечні люди і т. ін.). В учня вже сформована здатність передбачати надзвичайну ситуацію, за можливості її уникати, грамотно й раціонально діяти в умовах її виникнення. Тому на наступному етапі навчання необхідно сформувати в учня поняття про віртуальну агресію і загрозу, яку може нести інформація.

Ми переконані, що учнів необхідно навчати базових умінь роботи з інформацією. На самому початку їх контактів з інформацією в мережевому спілкуванні доцільно дати поняття учню про властивість інформації впливати на людину, її психічний стан. Серед потоку різноманітної інформації учень мусить виділяти таку, що може потенційно бути агресивною (підкорення, непристойні пропозиції тощо) або вже містить елементи агресії (висміювання, глузування тощо).

Пояснити, що потрібно аналізувати інформацію, виділяти головну думку в тексті, розпізнавати агресивні наміри (приховані), робити висновки (припиняти контакт за умов відкритої агресії – отримання непристойних фото або відеозображень тощо), давати їм оцінку і т. ін. Слід усю систему навчання налаштувати на формування цих базових умінь. Не має бути заборонених тем для аналізу, дискусії, роздумів, варто забезпечити можливість вільного висловлювання власної думки, позиції при обговоренні, проблемна направленість всієї системи навчання має стати нормою сучасної освітньої системи в будь-якій формі.

Тому на першому етапі навчання учнів інформаційної безпеки в мережевому спілкуванні слід установити, що саме учень має знати про інформаційну агресію, загрозу в мережевому спілкуванні, розуміти і знати основні дефініції. Для цього, на нашу думку, необхідною педагогічною умовою є формування самостійного критичного мислення.

Проведений аналіз роботи учнів з інформацією в мережевому спілкуванні засвідчив, що учнів практично не навчають мислити критично, підліток всю надану йому інформацію приймає відповідно до свого психоемоційного, розумового й морального розвитку. У той же час неконтрольований потік інформації, який заповнив мережу Інтернет, потребує негайного розв'язання проблеми навчити учня критично сприймати отриману інформацію.

Узявши за основу характеристику критичного мислення, представлену Д. Клустером, ми вважаємо, що критичне мислення – це самостійне мислення; інформація для критичного мислення є джерелом розвитку; знання створює мотив, без якого людина не може критично мислити; критичне мислення починається з постановлення питань і визначення проблем, які необхідно вирішити; критичне мислення передбачає переконливу аргументацію; критичне мислення – це мислення соціальне.

Теорія навчання достатньо глибоко опрацьована радянськими та українськими психологами й педагогами (Д. Виготським, С. Рубінштейном, А. Леонтьєвим, П. Гальперіном, В. Давидовим, Н. Талізною, Т. Кудрявцевим, А. Матюшкіним, М. Махмутовим, С. Архангельським, Б. Беспалько, Н. Кузьміною, Л. Новиковою та ін.) [3].

Аналіз їх праць показав, що для нашої проблеми найкраще підходить розроблена система навчання поетапного формування розумових дій, направлена на підвищення ефективності формування навиків («Поетапно-планомерное формирование умственных действий» – за П. Гальперіном). Сутність цієї концепції як особливої системи навчання полягає головним чином у створенні такої системи, що забезпечує не саме по собі знання відповідно до певної діяльнісної навички, яка відноситься до інтелектуальної, перцептивної або фізичної, маніпулятивної сфери, що гарантувала б передання учневі і формування навички з усіх її змістових і інформаційних компонентів, які попередньо були виділені як важливо необхідні для здійснення такої навички в умовах реальної діяльності.

Тобто, коли ми формуємо в учня у процесі навчання здатність виявляти інформаційну загрозу, то спочатку він виконує дію з виявлення інформаційної загрози розгорнуто, фіксуючи в свідомості кожний крок здійснюваної дії. Таким чином формована здатність виконувати дії формується спочатку як уміння. З часом, у міру тренування й виконання цієї дії, уміння виявляти загрозу вдосконалюється, процес виконання дій згортається, проміжні кроки цього процесу перестають усвідомлюватися,

дії виконуються повністю автоматично – в учня утворюється навичка виконання цієї дії, тобто вміння виявляти інформаційну загрозу переходить в навичку.

Таким чином, ми вважаємо, що термін «уміння виявляти інформаційну загрозу» доцільно розглядати у двох значеннях:

1. Як початковий рівень оволодіння простими діями з уміння виявляти загрозу, яка йде від будь-якого джерела інформації, уміння автоматизованого їх виконання, уміння, що переходить в навичку.

2. Як здатність усвідомлення виконувати складні дії з допомогою кількох навичок. У цьому разі навичка передбачає автоматизоване виконання елементарних дій, з яких складається складна дія, яку виконують з допомогою уміння виявляти інформаційну загрозу (передбачати загрозу, уміти їй протистояти, уміти захиститись).

Процес формування вміння виявляти інформаційну загрозу в мережевому спілкуванні є довготривалим. Його бажано почати формувати в момент, коли така інформаційна загроза починає виникати.

За нашим дослідженням, уміння виявляти інформаційну загрозу в мережевому спілкуванні буде вдосконалюватися на всіх наступних етапах навчання. Крім того, у системі навчання «протягом життя», яка з часом буде впроваджена в Україні, також необхідно буде передбачити систему неперервного формування навички виявляти інформаційну загрозу, оскільки структура інформаційного середовища побудована таким чином, що вона буде самоорганізовуватися в своєму розвитку, і відповідно будуть самоорганізовуватися й інформаційні загрози.

Загальними умовами, які забезпечують найбільшу ефективність становлення й розвитку умінь виявляти інформаційну загрозу, на нашу думку, є такі: розуміння загального правила, формування образу ситуації, в якій виконується необхідна дія, зворотній зв'язок (інформація) про успішне виконання дії в процесі вирішення нових завдань.

Особливо важливою є систематична робота вчителя з формування умінь виявляти інформаційну небезпеку. Така робота полягає, на нашу думку, з таких взаємопов'язаних компонентів: постановка мети, вибір педагогічних засобів їх використання, оцінювання процесу навчання і його корегування. У міру розвитку умінь виявляти інформаційну загрозу змінюється мета, педагогічні засоби, що становить другу педагогічну умову (зміст, методи, організаційні форми, методи впливу друзів і вчителів на учнів, технічні засоби навчання тощо). У такому разі важливим є положення про те, що педагогічні засоби, які використовуються, мають відповідати відповідним рівням розвитку в учнів умінь учитися у взаємозв'язку з мотивами навчальної діяльності. Проведені дослідження засвідчили, що спочатку вчитель сам мусить оволодіти способами формування в учнів умінь виявляти інформаційну загрозу, перевірити дієвість своїх знань і умінь на окремому уроці. Усі наступні уроки мають бути направлені на закріплення і розвиток досягнутих успіхів у навчанні, вихованні й розвитку. Учитель обов'язково мусить оволодіти цілою системою уроків з формування знань і умінь виявляти інформаційну загрозу в мережевому спілкуванні, використовувати міжпредметні зв'язки, забезпечити зв'язок із позакласною роботою, адже перебування учня в мережевому спілкуванні більшою мірою відбувається саме поза школою.

Крім усвідомлення мети, слід акцентувати увагу учнів на мотивації своєї діяльності. Відомо, що навчальна мотивація завжди індивідуальна. Кожен учень має свою систему мотивів, яка надає йому наснагу й необхідність навчання, що становить третю педагогічну умову.

Таким чином встановлено, що до основних педагогічних умов формування інформаційної культури учнів у мережевому спілкуванні відносяться: формування самостійного критичного мислення учнів; зміст, методи, організаційні форми, методи впливу друзів і вчителів на учнів, технічні засоби навчання тощо; система мотивів учня навчитися і вміти розпізнавати загрозу в мережевому спілкуванні. Аналіз сучасного стану справ стосовно тенденцій системності процесу формування інформаційної

культури учнів у мережевому спілкуванні показав, що остання реалізується в системі екстенсивного розвитку педагогічної практики. Це призводить до зміни компонентів педагогічного процесу; форм виховання, співвідношення позакласної роботи й навчального процесу тощо. Однак такий розвиток практики формування інформаційної безпеки учнів у мережевому спілкуванні не забезпечує трансформації внутрішніх компонентів процесу формування інформаційної культури учнів в мережевому спілкуванні (мети, змісту, засобів) і не гарантує його системності, цілісності. Тому перспективою подальших досліджень є вивчення узгодженої діяльності учасників процесу формування інформаційної культури учнів. Має бути забезпечена єдність пізнавальної, комунікативної та оціночної діяльності учасників процесу формування інформаційної культури. Необхідним також є забезпечення єдності мотиваційного, змістового й оцінного компонентів.

Складність проблеми актуалізує питання співробітництва сім'ї та школи, адже батьки є першими основними вчителями дитини до її вступу до школи. Вони формують основи моральних, духовних, матеріальних та інших цінностей. Тому є надзвичайно перспективними дослідження ефективності праці викладача з формування інформаційної безпеки учня в мережевому спілкуванні, яка багато в чому залежить від того, наскільки якісною є взаємодія вчителя з батьками.

Література:

1. Найдюнова Л. А. Кібер-булінг або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини : методичні рекомендації / Л.А.Найдюнова. – Вип. 4. – К., 2011. – 34 с.
2. Соколова И. В. Социология информатизации: теоретико методологическое исследование : автореф. дис. ... д-ра. социол. наук : 22.00.01 / Ирина Викторовна Соколова. – Москва : Издательство МГСУ «Союз» 1999. – 48 с.
3. Гребенюк О. С. Теория обучения / О. С. Гребенюк, Т. Б. Гребенюк. – М. : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 384 с.

Оранюк Б. Ю.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ УЧАЩИХСЯ В СЕТЕВОМ ОБЩЕНИИ

В статье рассматриваются педагогические условия формирования информационной культуры учащихся в их безопасной деятельности в сетевом общении. Установлены условия развития информационной безопасности личности, которые определяют комплекс педагогических условий формирования исследуемого феномена.

Показано, что реализация педагогических условий должна происходить в системе поэтапного формирования умственных действий, направленных на повышение эффективности формирования навыков выявлять информационную угрозу в сетевом общении. Приведены перспективы дальнейших исследований.

Ключевые слова: сетевое общение, педагогические условия, знания, умения, формирование, информационная культура.

Oraniuk B. Iu.

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF STUDENT'S INFORMATIONAL CULTURE IN NETWORK COMMUNICATION

The author considers pedagogical conditions of formation of student's informational culture for safe work in network communication in the article.

This paper presents activity as a specific form of human activity and interaction with environment, it is considered as a major phenomenon that identifies theoretical and methodological bases of formation of student's information culture in network communication and is analyzed in terms of methodology from the standpoint of philosophy, psychology and pedagogy.

It is shown that for establishment of pedagogical conditions of formation of student's information culture for safe work in the network communication should be researched preconditions of student's preparedness for the network communication that can only be provided with specially organized

educational system with a set of specific pedagogical conditions.

It is highlighted that the requirements of student's informational security in network communication are defined with the help of a set of pedagogical conditions of formation researched phenomenon.

It is shown that realization of pedagogical conditions should take place in the system of gradual formation of mental actions focused at improving the efficiency of formation skills to identify informational threat in communication networks. It is shown that the ability to detect informational threat in a network communication should be gradually improved in all phases of study.

There are presented conclusions and recommendations for further researches.

Keywords: network communication, pedagogical conditions, knowledge, skills, formation, informational culture.

Рецензент: Кузьменко В.В.

УДК 371. 033. 373. 6: 63(045)

Фасоля О. І.*

СТВОРЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО НАВЧАЛЬНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ СІЛЬСЬКОЇ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

У статті йдеться про необхідність підвищення рівня екологічного виховання старшокласників сільської школи в Україні. Аналізуються умови створення ефективного навчально-освітнього середовища для екологічної освіти і виховання старшокласників. Установлено, що формування екологічної культури старшокласників сільської місцевості є головним чином місією школи і результатом двох взаємопов'язаних процесів – навчання та виховання. А це означає, що від професійних та особистісних якостей педагога залежить означений результат, а також те, що цей результат буде тим вище, чим компетентніше педагог буде викладати екологію, активніше залучати учнів до екологічно корисних справ, дослідницької роботи, чим майстерніше буде використовувати сучасні та дієві методи виховання.

Ключові слова: екологічна освіта, екологічне виховання, ефективність, навчально-освітнє середовище, сільська профільна школа, старшокласники.

Проблема необхідності підвищення рівня екологічної вихованості сільської молоді є одним із найважливіших напрямків виховання, актуальність яких зумовлена низкою причин:

- з одного боку, екологічна ситуація, що склалася в світі, і особливо в Україні, є кризовою;
- з другого боку, – українське суспільство не повною мірою усвідомлює наслідки екологічної катастрофи, що невинно наближається; громадяни, особливо мешканці сільської місцевості, мають достатньо невисокий рівень екологічної культури, а звідси – превалювання нераціонального, споживацького і навіть хижацького ставлення до природи та її ресурсів над компетентним, відповідальним і турботливим; організація заходів екологічної безпеки та відродження довкілля має формальний, несистемний характер;
- з третього боку, – екологічному вихованню старшокласників у сільській школі часто бракує цілеспрямованості, повноцінного змістового наповнення, сучасного, методично грамотного його втілення, системності і систематичності. При цьому, як зазначено в навчальній програмі з екології для учнів 10-11 класів, саме на профільну школу покладається важливе завдання – формування екологічної культури старшокласників, фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення

© Фасоля О. І.